

Ljiljana Šop

NEKA CVETAJU MAGNOLIJE I INO CVEĆE

(Radmila Lazić: *Magnolija nam cveta itd*, Matična biblioteka „Svetozar Marković“, Zaječar, 2009)

Mene možete pitati kojom rečenicom počinju izuzetni romani i pokoja sjajna priča, ili kojom završavaju. Ili kako se zovu junakinje i junaci sve opsežnije biblioteke proza koje mi nešto znače. Ali sam najčešće nemoćna pred jednim istrnutim stihom, izuzev ako baš nije slavan, citiran, interpretiran. I kada znam čiji je, nisam sasvim sigurna, u šta se jednom davno uverio Stevan Raičković u vreme dok smo bili *slavisti* (česti gosti „Slavije“ u kojoj danas čuda stvara neverovatni Kolja Mićević). Od tada mi je sa dobroćudnim osmehom uvek u razgovoru otkrio kog pesnika citira, poštujući moju „proznu profesionalnost“ i profesionalnu iskrenost.

Ako je „Magnolija nam cveta“ (sa ili bez onog vrlo bitnog, ironičnog „itd.“) parafraza nečijeg stiha, ili naslov nečije pesme, ili čak i knjige čije sam pojavljivanje prespavala, to se naravno može saznati na bezbroj načina, ali ja sam odlučila da ne saznam i da to priznam na početku teksta o poeziji Radmile Lazić. Ako do kraja i saznam tajnu naslova, pod uslovom da tajna postoji, ovaj uvod ću da zadržim, jer za mene je pisanje o poeziji eksperiment, drugačiji izazov u odnosu na samoopredeljenje da tumačim prozu. Dokaz da sam u barem neko od značenja naslova pokušala da proniknem, jeste uzaludna provera ima li *magnolije* u *Rečniku simbola*. Tamo, pak, ima četrdesetak cvetova, ali od lepe magnolije, koja poslednjih godina raskošno cveta po beogradskim dvorištima i na većim terasama (moglo bi se reći da je ušla u modu, i sama sam podlegla prošlog leta tom optimističkom *magnolija zaletu*, ali je rascvetalo drvo na mojoj terasi brzo propalo, jer pripadam onima koji se radije dive cvetovima nego što im ugađaju), ni traga. Svejedno, naslov je pamtljiv i dobar: provocira poznavaoce načina mišljenja i pevanja Radmile Lazić, jer oni automatski ne očekuju rascvetani kao ni raspevani svet od ove pesnikinje. Stoga ono neizbežno „itd.“ zvuči kao „bla bla“ ili „tja“ ili „ma šta mi reče“ u odnosu na iskaz da „magnolije nam cvetaju“, i najavljuje da će među koricama ove knjige bujati neke tamne slike iz života i mračne misli o njemu, nimalo miomirisne ili dekorativne. Da li i beznadežne, drugo je pitanje na koje ću pokušati da odgovorim.

Zbirka pesama *Magnolija nam cveta itd.* je izuzetno dobro organizovana u cikluse kao tematske, ali i misaone celine, poput nekakvih etapa na duhovnom, osećajnom i životnom putu koje se koncentrišu što voljom lirskog subjekta što tuđom voljom, a međusobno prožimaju autorskom pozicijom, obeleženom snažno izraženom kritičnošću, ironijom, oštricom koja zaseca u različite pojave, anomalije, trendove, individualne i društvene mane, kompromise, pretvaranja, laži, rđave navike.

U jednom neformalnom razgovoru, ne osporavajući ni za trenutak visoke pesničke domete, jedan kolega izdvojio je kao motiv za oštrinu i beskompromisnost ovih stihova pesnikinjin *revolt prema svemu*. Razmišljajući o ovakvom stavu koji na prvi pogled može

da bude prihvatljiv i pročitavajući pesme mnogo puta kako bih prve utiske zamenila izniansiranom perspektivom, zaključila sam da je *revolt* odveć burna emocija kratkog daha da bi iznedrio ovakvu i u kvantitativnom i u kvalitativnom smislu količinu preciznih zapažanja, doslednih stavova o životu i ljudskom ponašanju, ovakvu koncentraciju ogoljenih i gorkih istina koju većina zabašuruje ili i ne primećuje njihovu izvitoperenu logiku. Pre bih rekla da iz ovih stihova progovara nataloženo životno iskustvo, istančan sluh za hipokriziju društva i opšte i pojedinačno gubljenje moralnih normi, stav izdvojenosti i suprotstavljenosti mnogim uobičajenim pojavama prema kojima je većina ravnodušna ili ih olako prihvata, uveravajući i sebe i druge da su bezazlene, slučajne, bezopasne, sporadične. Nedeklarativno, a katkad i zapretno, progovara iz ovih stihova i razumevanje, saosećanje i sažaljenje za poneku sudbinu i ponekog lirskog junaka, a to nisu emocije koje proizvodi revolt, mada proizlaze iz osećanja moralne i stvaralačke superiornosti.

Već prvi, „Porodični ciklus“, nedvosmisleno kazuje da pesnikinja svojom osnovnom porodicom doživljava pisce u svim vremenima i planetarnom prostoru, te da je poezija i književnost uopšte za nju način da najintenzivnije postoji. Po meni je prirodno da budete najkritičniji prema onom što vam je najbliže i najvažnije; upravo apsolutna posvećenost Radmile Lazić poeziji izostrava njen odnos ne samo prema delu, nego i prema životu, karakteru, postupcima, ponašanju, navikama stvaralaca. Činjenica je da Radmila Lazić u odnosu pesnika prema društvu i društva prema pesnicima, pesnika prema braći (i sestrama) po peru, pesnika prema sopstvenoj porodici i porodice prema njima, pesnika prema životnim traumama kao izvorima nadahnuća, ne vidi sklad, toleranciju, ravnotežu, uzvišene i plemenite težnje, sklonost ka istini, dobrom, lepom, već prostor nerazumevanja, pretvaranja, sujetnih sukoba, nezdravih ambicija, glumljenih emocija, trusnog morala, lažne skromnosti, samoživosti, ravnodušnosti, duplih standarda. Istorija sveta i čak i letimični osvrt na svakodnevicu, na žalost, ne samo da daju za pravo pesnikinji nego bezbrojnim primerima potvrđuju njen sumorni pogled na svet. Koliko god se može reći da je ovakva optika stvar izbora, temperamenta, ličnog iskustva ili ustrojstva ličnosti, te da je danas malo pesničkih knjiga u kojima je „bratstvo pesnika“ viđeno na ovako niskim granama i iz ovako ciničnog rakursa, činjenica je da gotovo za svaki stih Radmile Lazić postoji primer iz života, pretresan na nivou usmenih predanja i kuloarskih priča, ali po mišljenju većine nedostojan Njegovog Veličanstva Stiha, čak i kod tzv. verističkih pesnika. Radmila Lazić misli i govori drugačije od većine, bez straha od opevanja banalnosti i prizemnih strasti i dogodovština o kojima inače bruji dokona čaršija, jer samopouzdanost zna da može, da ume, i da će jednim stihom, distihom, strofom, bleskom opšteg nad konkretnim, univerzalnog nad pojedinačnim, citatom, prečicom, neočekivanim obrtom ili spojem, da premosti efemerije i dotakne suštine. Ona je prevazišla strah da će joj prizemni tumači, samozvani biografi i ini ljubitelji prosečnosti i netalasanja negativno presuditi, svejedno da li zbog angažovane poezije kao takve, ili zbog nekog konkretnog angažmana (feminističkog, (anti)društvenog, moralnog, humanističkog, političkog, defetističkog...). Shvatila je, naime, da boreći se za razne vrste i oblike korektnosti, stajući na crtu jednim zbog zapostavljenih sloboda drugih, u krajnjoj liniji nikada ne možete biti korektni prema *svima*, što bi bio idealni cilj kukavica.

Pošto upravo kukavičluk srozava moralne kriterijume, pesnikinja teži da se suprotstavi individualnom i kolektivnom kukavičluku, da zagrebe duboko ispod lažnih predstava o

pesniku kao avangardi društva i cenjenom pojedincu („Mrtav pesnik“, „Pesnikinja“), o bračnoj zajednici sa pesničkom dušom („Žene pesnika“, „Upoznala sam proznog pisca“, „Udovice književnosti“, „Muževi književnica“), o ulozi trauma i kompleksa na poeziju kao na terapijski čin („Pesnički kauč“), o odnosu bardova prema mladim pesnikinjama („Leš u ormaru“) i novog soja zainaćenih pesnikinja koje se uspinju ka pesničkom tronu na kojem su vekomu muškarci („Novi soj“). Inkorporirajući u pesme čuvenu sintagmu Virdžinije Vulf („vila domaćeg ognjišta“), kao i stihove Silvije Plat, ali i Ane Ristović, Radmila Lazić ukazuje i na kontinuitet borbe za ravnopravnost polova u pesničkoj državi, ali i na suštinsku tragičnu dimenziju koju ima svako bespoštedno suprotstavljanje (ako samoubistva Vulfove i Platove shvatimo kao odustajanje).

Drugim ciklusom u knjizi („Davanje krvi“), Radmila Lazić raspričano, obiljem citata iz svakodnevice, prizora iz kućnih poseta, komšiluka, kupovina, običnih razgovora, govori o pokušaju uklapanja netipičnog lirskog subjekta u realije i trivijalije života. Ciklus je neka vrsta autobiografskog iskustva, stečenog u naporima da se sačuvaju prijateljstva, prihvate poznanstva, zaviri u drugačije živote (porodične, bračne, s decom, s kućnim ljubimcima), pristane na laku, površnu i šuplju konverzaciju, na „ženske teme“ oblikovane kao model u „ženskim časopisima“. Trošeći nešto od svoga vremena na prinudno učestvovanje u tuđim životnim kolotečinama, između kurtoazije i dosade, podsmeha koji je neželjen ali i neizbežan, u stalnom odmeravanju tipičnog i prosečnog življenja i upitanosti da li je trebalo ući u taj većinski kalup i prepustiti se tom žrvnju, pesnikinjin odgovor je: ne, hvala. Ali on ne dolazi iz superiornog prezira prema činjenicama običnog života, niti ukazivanjem na jaz između pameti i gluposti, nego razumevanjem da akteri takvog života ispoljavaju lažno zadovoljstvo njegovom ušuškanošću i predvidljivošću, a suštinsko nezadovoljstvo sobom i drugima zasipaju brbljanjem, frazama, savetima koje agresivno dele drugačijima od njih.

Naravno da će oni koji vide sebe među „autobuskim ženama“, peračicama zavesa za Prvi maj ili neki sličan praznik („Feministički otklon“), bivšim sekretaricama kojima su „cvetale ruže“ na poslovnim putovanjima sa šefovima („Kod Merkatora – Song prvi“), zapuštenim majkama koje se dvoje da li da daju pola plate za kćerkinu bluzu („Kod Merkatora – Song drugi“), žrtvama fizičkog nasilja („SOS song“), izgovaračima bljutavih rečenica („Prisilne radnje“, „Poseta ožalošćenima“), onima koji se makar i na čas prepoznaju u svem tom traljavom bitisanju (moranjima, htenjima, žrtvovanjima, predavanjima, pristancima, ustupcima, kompromisima), videti i pesme Radmile Lazić kao bačenu rukavicu, osudu, superiorno ironisanje, čak i kao zlobu usamljene i egoistične osobe koja se nije žrtvovala za porodične, majčinske, domaćinske, tradicionalne vrednosti. Radmila Lazić, međutim, govori sa svešću da mnogi nisu ni imali mogućnost izbora, snagu da se suprotstave, uslove da se menjaju i osvešćuju, kao što govori o teskobi, apsurdno, strahovima, bolesti, patnji, i o manjkavostima svakog životnog opredeljenja, pa i vlastitog. Valja napisati autobiografske pesme kakve su „Zločin i kazna“, „Laži“, „Iz prve ruke“, valja iščepkati iz sopstvenih tajnih fioka sumnje, dileme, poraze, slabosti, pokušaje prilagođavanja, griže savesti, pitanja na koja se ne nalaze odgovori izuzev, možda, onog: „Pesma mi se baci u zagrljaj./ Ozidam novu kulu u vazduhu.“). Pesnikinja dobro zna da je nepovratno prošlo vreme „kula od slonovače“ i kada su davale izvrsne poetske i duhovne rezultate, od drugog su materijala i ukusa njene „kule u vazduhu“, ne sijaju i ne teše, ne uljuljuku u san.

Pesničkim dijalogom sa Adamom Zagajevskim i izuzetnom pesmom „Oplakivanje“ otvara se treći ciklus knjige – „Povez na oči“. Kako da se ostane ceo, da se očuva i poštuje sopstvena nit, da se ne manipuliše emocijama u vremenu sveopšte manipulacije svima i svačim, da se ostane na nogama (što Zagajevski savetuje u jednom intervjuu), kada vreme, kada društvo, kada bolesti najbližih, kada patnje poznanika, kada laži političara svakodnevno atakuju na krhki mir pojedinca i traže svoje mesto u pesmama koje tako postaju oplakivanje? Ceneći odabranog sagovornika, Radmila Lazić ipak iskazuje nepoverenje prema „klavirštinerskom talentu“, prema poetikama koje veruju da stihovi popravljaju svet i leče ljude. Pesme jesu muke i instrumenti saznavanja, ali saznavanje ne čini čuda već nanosi bol.

Ipak, mislim da je ciklus „Povez za oči“ najneujednačeniji, skokovit, disbalansiran, uzburkan između nežnosti („Uspavanka za Sonju Savić“) i erupcije gneva na temu rodne ravnopravnosti („Biti muškarac“ i triptih „Iz Pepeljugine zaostavštine“). Nežnost je retka emocija u poeziji i poetici Radmile Lazić, ovoga puta sačuvana za nekrološki oproštaj od glumačke Yu ikone Sonje Savić, otišle prerano i uz često neukusne medijske reakcije koje se u senzacionalizmu ne povlače ni pred smrću. Nežnost je emocija o kojoj premalo govore čak i filozofi i psiholozi, a koje se moderni pesnici plaše jer biva proglašavana patetikom, sladunjavaošću, slabošću. Sklona sam prihvatanju upitne definicije nežnosti koju je u svom „Ogledu o nežnosti“ dao Jirgen fon Kempfski: „Strah je, čitali smo, otkrovenje Ničeg. Zašto, u stvari, nežna posvećenost ne bi bila otkrovenje Nečeg?“ Gnev, međutim, čak i kada ga zatumljuje humor ili nedvosmislena ironija, nije emocija koja daje velike rezultate, kako u životu tako i u književnosti. Predati mu se bez ostatka znači izgubiti dar za razumevanje, toleranciju, praštanje; pri prevlasti gneva čak i humor gubi svoju osnovnu funkciju.

Ja feminizam doživljavam veoma ozbiljno samo kada ne poziva na rat do istrebljenja, kada je lišen mržnje koja nikad i ništa ne rešava. „Ubeđivati“ Isidoru Sekulić, ili milione žena koje su u teškim trenucima izgovorile čuvenu rečenicu/žal da bi bolje bilo da su rođene kao muškarci, opominjati ih da je ipak izuzetno biti žena, po meni nije kreativan dijalog nego formalan razlog za nastanak pesme. Isti utisak imam i o pesmi izazvanoj rečenicom Doris Lesing, da bi radije umrla nego imala vezu sa oženjenim muškarcem. Ove „polemičke pesme“ doživljavam kao ishitrene, kao neku vrstu kućne prepirke sa našim majkama i bakama kojima su bile nametnute kobnije stege od današnjih, a danas im se naknadno soli pamet sa pozicije vrlo relativnih sloboda i vrlo formalne jednakosti polova. Problem je veoma, povesno i psihološki i društveno i individualno složen, i ako se već odabere angažman, ja bih radije pročitala npr. pesmu o „maramašicama“, ili o ženama koje u svetu jednako stradaju od preljube kao i zbog lakiranih noktiju, ili o trgovini ženama kao seksualnim robljem, o mladim ženama koje stvaraju glavobolju demokratiji na Zapadu i tranziciji na Istoku, nego skidanje „poveza sa očiju“ odavno mrtvim, ili starim a još živim, sestrama po peru. Hoću da kažem da je angažman „unazad“ ne samo jednostavniji, nego i unapred dobijen, a da je angažman „unapred“ teži, neizvesniji, kontradiktorniji i bitniji, iako neće promeniti svet. Ponavljam da govorim o angažovanoj poeziji s uverenjem, katkad veoma krhkim, da ima sve šanse u vrednosnom smislu ako zaratuje sa vetrenjačama, sa simbolima Drugog i drugačijeg, a ne sa Drugim kao takvim. Istini za volju, ni prema ženama koje misle anahrono, žive stereotipno, glume žrtve ili dozvoljavaju da to i postanu, pesnikinja ima isti aršin i koristi ista sredstva: podsmeh, razobličavanje, humor, distancu.

Osobito prema onima koje bi da ceo svet uredi prema svojim beznačajnim merilima i svako drugačije ponašanje osude ili pokušavaju da dovedu u sterilni ili isprazni red i poredak vrednosti sličan vlastitom. Umorna od tuđih saveta i svojih pokušaja pomirljivosti i ustupaka u svakodnevicu, ona poezijom često krči i dokazuje svoj prostor slobode, usamljenosti, mašte, svoje pravo na „put kojim se ređe ide“. Zatvarajući poezijom put ka pristajanju na prosečnost i pamet većine, na kolotečinu, navike, pravila i laži, na filistarstvo, tek ponekad ostavi mogućnost tobožnjeg dijaloga: „Obećavam, slediću uputstva./ Poravnaću život, / Kao prekrivač na postelji./ Cedim kroz zube“. Naravno, u ovakvoj vrsti pobunjenog pevanja postoji opasnost da i pesnikinja sebe doživi kao savetodavku, merilo, proročicu, pravednu ratnicu. Ali, tako to biva, nema mišljenja bez rizika, niti polemike bez posledica za sve aktere u njoj.

Završni ciklus „Demon analogije“ (naslov je preuzet od Malarmea, što iznenađuje na jednoj ali i ohrabruje na drugoj ravni tumačenja pesnikinjinog odnosa prema drugačijoj tradiciji), nije tek finale, nego i vrhunac knjige. U svakoj knjizi Radmile Lazić bilo je pesama koje su izražavale njen po-etički kredito; sabrane bi u novom kontekstu pokazale doslednost, kompaktnost, samosvest, unutrašnji razvoj s putanjom uspona. Iz sadašnjih progovara iskustvo, veština koja ne prelazi u manir, realije koje nalaze svoje mesto u metafizičkoj ravni, zavodljiva privlačnost sličnosti kojoj se ipak valja odupreti razlikom u ličnom glasu, dok tajna stvaranja ostaje tajna čak i kada je formulisana u obliku „saveta mladom pesniku“ i pesnikinji („Magnolija nam cveta itd.“), ili nedvosmisleno programska („Poezija“, „Lirska junakinja“). Šta bi to Pesnik(inja), po Radmili Lazić, trebalo vazda da ima na umu? Čini se: oporbeni duh, protivstavljenost svakoj vrsti učmalosti, malograđanštine, gluposti, opštih mesta u životu i umetnosti, lažnih vrednosti i komfora tela i duha, budnost i istraživački dar, neidolopoklonstvo. Pesnik ne stvara samo paralelni svet, nego i u njemu čoveka (ironična pesma „Čovek“ govori i o samoživosti, inhibiranosti i egoizmu takvog stvaranja kao o naličju mogućnosti), pa i Boga (pesma „Ima Boga“ vrhunac je ironije prema kolektivnim verovanjima u bilo kojeg i kakvog i čijeg Njega, svejedno da li kao u sudiju ili kao u milostivog pomagača u ispunjavanju malih ljudskih želja). Činjenica da svako ima svoga Boga verovatno je krunski argument da Ga nema, ali da ga vredi izmisliti, makar i kao „ljubitelja krofni“, kako veli Eva Lipska, „super reditelja“ po Piteru Porteru, „tužnog i taštog, tesara, zidara, inkasanta“ (Radmila Lazić). Izmišljanje može da bude slabost, ali i snaga čovekova u večnom naporu da pojmi ustrojstvo sveta i svoju prolaznu ulogu u njemu. Izmišljanje može da bude izgovor za vlastito nesavršenstvo, ali i dogovor sa samim sobom da se u prihvatanju i oblikovanju života um ne zaustavlja pred nesaznatljivošću i tajanstvom, apsurdom i čudom postojanja. Izmišljanja, konačno, i prave razliku između života i poezije i kada u njoj malo toga izmisliš, jer ono što nisi doživeo svakako si sanjao ili slutio. I prave onu ključnu razliku koju laici i nedobronamerni tumači ne vide ili namerno previde, razliku između autorke i lirske junakinje: „Ja gledam./ Ona vidi./ Ono što je meni minsko polje/ Njen je vrt –/ Vavilon i čudesa!“

A u svetu realnih i iracionalnih, svakojakoj kritici i skepsi podložnih fenomena i čudesa, istinoljubivo i zainaćeno, oporo i setno, ratoborno i pomirljivo, ipak – *Magnolija nam cveta itd*, tako da me ne čudi što je jedan kolega, predlažući ovu knjigu Radmile Lazić za jednu uglednu (barem po imenu) nagradu, dodao u naslovu knjige jedno nepostojeće ali logično „opet“.